

DEN PANSARKLÄDDA NÄVEN

ETT 40-ÅRSMINNE

Av C. V. S.

DET var på våren det minnesvärda året 1914. Riksdagen hade blivit upplöst, och nyval till andra kammaren skulle äga rum den 5 april. En ytterst intensiv valkampanj pågick. Massor av föredrag och diskussionsmöten anordnades, och många överord fälldes.

Syftet med riksdagsupplösningen var, att folket i val skulle få tillfälle att tillkännage sin mening i försvarsfrågan, på vilken till följd av många händelser, som inträffat under de närmaste föregående åren, det politiska intresset koncentrerat sig. Jag erinrar om Staaffska regeringens åtgärd att riva upp statsmakternas beslut om F-båtens byggande, om pansarbåtsinsamlingen, om Balkankriget och den starka spänning, som vid några tillfällen kommit till synes mellan stormakterna, om förryskningsarbetet i Finland, om sågfilarna och andra tecken till pågående ryskt spioneri i Sverige samt slutligen om bondetåget och det s. k. borggårdstalet.

Ej endast bland bönderna utan även inom andra befolkningslager hade allt mera kommit till synes en bestämd vilja, att försvaret skulle stärkas. På sistone hade många prominenta vänstermän gjort uttalanden till förmån för en ökning av de värnpliktigas övningstid och förstärkande av försvarsanstalterna även i andra avseenden.

Det är lätt att förstå, att detta framkallade oro för valutgången både inom det socialdemokratiska partiet, som ville nedrustning, och hos ledningen för det liberala partiet, som vid 1911 års val snarare ställt i utsikt en minskning än en ökning av de militära bördorna. För att distrahera väljarnas uppmärksamhet från försvarsfrågan sökte därför vänsterpartierna i sin valagitation inrikta intresset på »den konstitutionella konflikten» eller den meningsmotsättning rörande borggårdstalet, som den Staaffska ministären tagit till förevändning för sin avgång. Man gjorde gällande att konungen genom vissa uttalanden däri, vilka stodo i strid med åsikter, som omfattades av ministären, inkräktat på det

parlamentariska styrelsesättet och lagt i dagen tendenser till personligt regemente.

I motsats härtill hävdades från andra håll, att konungen, som bättre än de flesta kände såväl spänningen mellan stormakterna och därav härflytande krigsrisk som behovet av förstärkning av vårt neutralitetsförsvar, befann sig i en utomordentligt ansvarsfull situation, som gjorde ovanliga åtgärder befogade, då han skulle svara bönderna, som inför honom betygade sin vilja att offra för försvaret. Konungen hade förut städse visat sig vilja regera i konstitutionell anda. Även på detta område gällde f. ö. att nöd bryter lag. Om konungen i förväg delgivit herr Staaft vad han ansåg sig böra säga till bönderna, skulle denne otvivelaktigt funnit utväg att försvaga den verkan av talet, som konungen åsyftade. Det kunde icke betvivlas att det uteslutande var hänsynen till rikets väl, som bjöd konungen att vid detta utomordentliga tillfälle tala så som han gjorde.

I sammanhang med beslutet om riksdagens upplösning yttrade konungen i ett personligt diktamen: »Jag vill vid detta tillfälle förklara att varje önskan eller strävan i riktning av en personlig konungamakt varit, är och alltid skall bliva mig främmande. Efter grundlagens helgd och i dess anda har jag, trogen mitt valspråk, hittills utövat mitt konungsliga kall. Från min fasta föresats att allt framgent så göra kommer jag aldrig att vika.»

Vid den tid, varom nu är fråga, var jag borgmästare i en av landets mindre städer. Under söndagen den 29 mars fick jag per telefon meddelande att å en anslagstavla nära rådhuset uppsatts en större valaffisch, som syntes meddelaren i högsta grad förargelseväckande. Sedan jag satt mig i förbindelse med stadsfiskalen, erfor jag att en poliskonstapel av egen drift borttagit affischen, vilken uppsatts av ordföranden i styrelsen för arbetarekommunen, en herr L. Jag erfor vidare att L. förklarat sig ämna ånyo uppsätta såväl den ifrågavarande affischen som en annan likaledes av socialdemokratiska partiet distribuerad valaffisch. Stadsfiskalen tillsade då L. att avvakta besked från mig, som ville granska affischerna. Den ena affischen föreställde en mängd kanoner, lavetter, gevär och annan militär attiralj och därunder såg man ett antal arbetsklädda män med krökta ryggar, uppbärande all denna tyngd. Affischen bar devisen: »Högerns program är folket under militarismens ok.» Denna affisch syntes mig icke vara mera anmärkningsvärd än valaffischer i allmänhet. Men den andra affischen var det desto mera. Bilden å denna affisch fann jag

vara av den skändligaste innebörd. Ur Stockholms slotts borggård höjde sig en pansarklädd knuten näve. Det kunde inte innebära annat än ett påstående att konungen hotade folket med stöd av den militära makten. Devisen lydde: »Utmaningen mot Sveriges folk bör tillbakaslås.» Jag måste helt instämma i omdömet, att affischen vore i högsta grad förargelseväckande, och jag beordrade stadsfiskalen att tillsäga L. att sistnämnda affisch icke finge uppsättas.

Det blev skriverier i pressen. En stor tidning kallade min åtgärd »valtryck», som ansågs så mycket förkastligare som jag själv var upptagen på högerlistan vid riksdagsmannavalet. Andra tidningar kritiserade starkt valaffischens innebörd. Det förspordes, att allmänheten på många håll i landet reagerat genom att nedriva affischen, och i en större norrländsk stad, där man sökt skydda densamma genom att anbringa affischen i ett låst skyltskåp, hade hela skåpet lösgjorts och bortförts.

Samma dag som riksdagsmannavalet ägde rum ingåvo L. och två andra ledamöter i arbetarekommunens styrelse en skrift till justitieombudsmannen med begäran om anställande av åtal mot mig för det ämbetsfel jag förmenades hava gjort mig skyldig till genom förbudet att uppsätta affischen. Från andra håll inkommo anmälningar mot vissa polismyndigheter i enahanda avseende.

J. O. åtalade tillsvidare endast mig. Övriga anmälningar fingo vila i avbidan på utgången av detta åtal.

I en till advokatfiskalen i Göta hovrätt, åt vilken uppdrogs att utföra åtalet, avlåten skrivelse anförde J. O. Ossian Berger följande:

Det måste betraktas som en ganska allvarlig åtgärd, att polismyndighet, såsom i förevarande fall skett, ingrepe i en valrörelse medelst förbud mot att offentligen anslå en valaffisch. För ett sådant ingripande måste kunna åberopas mycket viktiga skäl. Enligt J. O:s förmenande funnes här intet giltigt skäl för förbudet. Min i förklaring till J. O. gjorda beskrivning av innebörden av det ifrågavarande tryckalstret vore mycket ensidig. Jag utginge från en oriktig och alltför fri tolkning av valaffischens innebörd och gjorde mig skyldig till påtaglig överdrift. Enligt J. O:s mening återgäve valaffischen på ett åskådligt sätt den politiska uppfattning, som det socialdemokratiska partiet i konstitutionellt avseende förfäktat i tal och skrift efter den senaste ministärförändringen. Det syntes ej vara anmärkningsvärt att partiet velat giva spridning åt sin berörda politiska uppfattning genom att anslå affischen. Därmed hade avsetts att hos valmännen inskräpa vikten därav, att partiets åsikt i fråga om det parlamentariska styrelsesättet bleve vid riksdagsmannavalet hävdad. J. O. kunde ej finna att valaffischen haft någon brottslig innebörd eller att förbudet att anslå densamma varit påkallat av hänsyn till allmän ordning och säkerhet eller av annan giltig anledning.

Jag sökte i hovrätten försvara min åtgärd efter bästa förmåga. Om man endast åsyftat att illustrera den av vänsterpartierna uppkonstruerade s. k. konstitutionella frågan, så hade man valt en synnerligen olämplig och tvetydig illustration. Det vore ostridigt, att den ur slottet uppväxande handen symboliserade konungen. För att markera hotet avbildades handen knuten. Att hotet vore riktat mot det svenska folket, sades uttryckligen i devisen. Men varför hade man beklätt den knutna handen med pansar? Skulle det vara någon mening därmed, så måste den vara att konungen hotade folket med våldsamma medel. Pansaret måste ju syfta på den under konungens befäl stående militära makten. Det vore säkerligen inte många, som vid betraktande av affischen bringades att tänka på fördelarna av ett parlamentariskt styrelsesätt. Den stora mängden av de röstberättigade visste ju inte ens vad som menades med parlamentarism. Man måste också stå alldeles oförstående inför ett påstående, att konungen genom bondetågstalet lagt i dagen enväldshärskaretendenser. En av ungsocialistisk propa-

ganda anstucken betraktare resonerade så här: Jaså, kungen hotar mig med våld. Då måste jag också möta med våld. Det vore dylika tankegångar, som förledde somliga individer till sådana handlingar som t. ex. Amalteadådet och mordet på general Beckman. Det förefölle mig, som om man åsyftat att göra affischen sådan, att den mera bildade delen av valmännen skulle kunna tyda den på samma sätt som J. O., men att den, som så hade lust, kunde tolka affischen mera bokstavligt. Att hyggliga människor tagit anstöt av affischen och funnit den rent av riksvådlig såsom utgörande en direkt uppmaning till våld mot konungen, vore ej att undra över.

Jag erinrade vidare om att i en riksdagsdebatt den 19 juni 1914 angående J. O:s ämbetsförvaltning ordföranden i lagutskottet, förutvarande justitieministern Albert Petersson, i ett längre anförande yttrat bland annat, att den ifrågavarande affischen innefattade »en förnärmande beskyllning mot statschefen av den art att den tangerade det kriminellas gräns».

Slutligen påpekade jag, att jag icke lagt något hinder i vägen för affischens spridande såsom skrift, vilket tillkomme justitieministern och hans ombud för tillsyn över tryckta skrifter. Jag hade endast ingripit mot ett offentligt anslag, som åstadkom allmän förargelse.

Aklagaren, advokatfiskalen, förhöll sig högst passiv i målet, men anmälarna polemiserade i flera skrifter mot mina uttalanden. Att konungens ingripande i försvarsfrågan mot den regering, som åtnjöt folkflertalets förtroende, av de breda lagren uppfattades som en utmaning, vore naturligt. Det vore meningslöst att i valaffischen, som vore avsedd att vara anslagen under en mycket begränsad tid, söka någon detaljerad syftning på parlamentarismens fördelar. Affischen toge uteslutande sikte på valet och det enda vapen den vädjade till vore valsedel. Utmaningens symbol, den pansrade näven, hade valts under intryck av de anmärkningsvärda orden från borggården: »Min armé.» Det vore förklarligt om detta ovanliga tal bland de breda lagren förnummits såsom olycksbådande och satt sin prägel på illustrerandet av den konstitutionella konflikten. Men även om den knutna handens pansarklädnad betecknade den militära makten, så förekomme dock ingen hänsyftning på dennas användning till våld. Den pansrade näven från borggården betecknade helt enkelt konungens maktord bakom de militära anspråken. Min framställning av affischens innebörd vore alltså omåttligt överdriven och vrång.

I mina slutpåståenden anförde jag: Man tillbakaslår inte ett slag av en pansrad näve med en valsedel. Affischen innehåller ingenting, som antyder att konstnären tänkt sig valsedeln såsom vapnet. Först illustrerar affischen på ett grovt och sanningslöst sätt ett hot från konungens sida. Sedan uppmanar den det stackars hotade folket att tillbakaslå hotet. Det vore av värde och borde noga uppmärksammas, att målsägandena medgivit, att pansarklädnaden direkt hänsyftade på konungens ord: »Min armé.» Man erkände därmed enligt min mening att affischen innebure ett påstående, att konungen hotat folket med den militära makten.

I sitt utslag yttrade Göta hovrätt, att enär vad i målet förekommit icke vore av beskaffenhet att för mig medföra ansvar, så funne hovrätten den mot mig förda talan icke kunna bifallas. Denna mening omfattades av presidenten och två ledamöter. Två andra ledamöter voro i fråga om motiveringen av skiljaktig mening och yttrade, att de väl funne att jag förfarit felaktigt därigenom att jag förbjudit ansläendet av ifrågavarande valaffisch, men då det för mig kunnat förefalla tvivelaktigt, huru jag bort i berörda hänseende förfara och vid sådant förhållande vad i målet lagts mig till last icke borde till ansvar för mig föranleda, så bleve advokatfiskalsämbetets talan även av dessa ledamöter ogillad.

Justitieombudsmannen Östergren — Bergers efterträdare — uppdrog åt advokatfiskalen att hos Kungl. Maj:t anföra besvär.

I målets avgörande, som ägde rum den 15 november 1915, deltog fem av högsta domstolens ledamöter, av vilka tre voro ense om domstolens utslag, däri den förklarade sig icke finna skäl göra ändring i hovrättens utslag. Ett justitieråd yttrade att enär jag felaktigt förfarit genom att på grund av innehållet uti ifrågavarande tryckta valaffisch, vilken icke varit konfiskerad eller belagd med kvarstad, förbjuda densamma ansläende, så prövade justitierådet jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen lagligt att med ändring av hovrättens utslag döma mig för ämbetsfel att böta 100 kronor till kronan.

Det andra justitierådet med skiljaktig mening yttrade, att han funne mig icke hava saknat anledning att tolka ifrågavarande valaffisch såsom innehållande ett mot regeringsformens stadgande att Konungens Majestät skulle hållas i helgd och vördnad stridande angrepp på Konungens person, i följd varav justitierådet prövade rättvist fastställa hovrättens beslut.

Ordalagen i domstolarnas frikännande utslag innebära icke, att de ansågo att jag handlat riktigt. Förmodligen har man menat, att jag bort överlämna ett exemplar av affischen — vilken ju var att anse som tryckt skrift — till justitieministerns ombud på platsen samt därefter avvakta besked. Att jag ej var ensam om min åsikt rörande affischens förargelseväckande utformning och att ganska många meningsfränder ute i landet med intresse följde utgången av åtalet mot mig, fick jag bekräftelse på genom de sympatyttringar i brev och telegram, som jag fick mottaga både från bekanta och obekanta.

Valet blev en framgång för försvarsvännerna, men det var dock framförallt världskrigets utbrott, som åstadkom, att försvarsfrågan fick en snabb lösning i någorlunda endräkt. Den konstitutionella frågan, som man sökt göra till ett så stort nummer, själv- dog av brist på näring och synes ha ringa utsikt att leva upp.